

AKTUÁLNÍ ÚKOLY TEORETICKÉHO BĀDÁNÍ

N. Inozemcev

Ústav světové ekonomiky a mezinárodních vztahů a redakce časopisu *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija* uspořádal diskuzi o jednom z významných a stále aktuálnějších problémů marxisticko-leninské teorie — o výzkumu základních hnacích sil, zákonitostí a zvláštností současných mezinárodních vztahů a o odhalování hlavních tendencí jejich vývoje.

Jak známo, V. I. Lenin nejednou zdůrazňoval, že politika a věda ve stranickém řízení a v socialistické výstavbě musí být za socialismu organicky spjaty, že „politika je věda...“. Zakladatel naší strany a státu se přitom naprosto nedomníval, že by proces vědeckého vytváření těch či oněch konkrétních politických řešení a tím spíše rozsáhlého a dlouhodobého politického kursu byl prostou a snadnou záležitostí. Vycházel z toho, že „politika se podobá spíše algebře než aritmetice, a ještě více vyšší matematice“ (V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 31, str. 97).

Mechanismus politiky, tj. i politiky zahraniční, je dnes mimořádně složitý. Souvisí to s obrovským rozsahem boje dvou světových soustav na mezinárodním fóru — socialistické a kapitalistické — s pronikavým zrychlením celého společenského vývoje, se zapojením stamiliónů lidí v bývalých koloniích a polokoloniích imperialismu v Asii, Africe a Latinské Americe do aktivního politického života. Souvisí to s tím, že sociální revoluce, jež jsou příznačné pro současnou epochu, jsou neoddelitelné od revoluce vědeckotechnické, která suverénně proniká do nejrůznějších stránek společenského života a tím předurčuje nevídanou rychlost ekonomických, sociálních a politických změn. Souvisí to s mimořádnou svérázností podmínek, jež vznikají v různých zeměpisných oblastech, s dynamismem vzájemného poměru sil v jednotlivých zemích i ve světovém měřítku. Tento dynamismus vyžaduje neustále přihlížet k probíhajícím změnám a podnikat soustavné, cílevědomé akce, které odpovídají nové situaci.

KSSS, komunistické a dělnické strany bratrských socialistických zemí, komunistické strany v kapitalistických státech a celé mezinárodní komunistické hnutí mají obrovskou vymoženost — teorii marxismu-leninismu, znají zákony společenského vývoje, mohou zdůvodnit hluboké procesy, jež probíhají ve společenském životě, a podle poznatých zákonů usměrňovat politické řízení mas.

Komunistické hnutí tvořivě rozvíjí marxisticko-leninskou teorii, neúnavně zdokonaluje své politické a ideologické zbraně. Důkazem toho je Program KSSS a usnesení XX.—XXIII. sjezdu a plenárních zasedání ÚV naší strany, i nejdůležitější programové dokumenty bratrských stran. Důkazem toho jsou i výsledky mezinárodní porady 75 komunistických a dělnických stran, která se v červnu roku 1969 konala v Moskvě a která nejenom znamenala pokrok na cestě ke stmelování komunistického hnutí a všech antiimperialistických sil, ale přispěla také velkým přínosem k teoretickému zobecnění a zpracování nejzávažnějších problémů světového vývoje. A konečně je důkazem toho doslova všeobecná aktivizace teoretické činnosti v souvislosti s nadcházejícím 100. výročím narození V. I. Lenina. Leninské revoluční myšlení, leninská metodologie přístupu k nejsložitějším jevům v životě společnosti mají neocenitelný význam pro vypracování a realizování ve své podstatě hluboce internacionální, skutečně realistické a účinné zahraniční politiky KSSS a sovětského státu, politiky, jež napomáhá dosažení těch historických cílů, které si vytyčuje sovětský lid a mezinárodní dělnická třída.

Rozsáhlá a všestranná praktická činnost naší strany na mezinárodním fóru, složitá a odpovědná úkoly, jež vyplývají z průběhu sociálně politického a vědeckotechnického pokroku, ze světového vývoje vůbec a mezinárodních vztahů zejména, kladou na vědecké pracovníky v této sféře nové, vyšší požadavky. Ko-

lektiv Ústavu světové ekonomiky a mezinárodních vztahů, řada dalších ústavů Akademie věd a resortních ústavů, všichni naši pracovníci, kteří se zabývají problematikou mezinárodních vztahů, musí ještě hlouběji a soustavněji zkoumat teoretické a metodologické problémy výzkumu a prognóz v tomto směru.

Co musíme učinit, abychom tento mimořádně odpovědný úkol úspěšně splnili?

Za první se v celé své výzkumné činnosti musíme neochvějně řídit základními zásadami marxismu-leninismu, leninskými požadavky revoluční dialektiky, vhodně jich používat k rozboru nové složité politické situace a usilovat o to, abychom co nejpečlivěji přihlíželi k vzájemnému poměru mezi třídami a ke konkrétním zvláštnostem každého daného historického momentu.

Za druhé musíme plně využívat bohatých zkušeností mezinárodních vztahů minulosti i dneška, vědecky zobecněných naší stranou a komunistickým a dělnickým hnutím, všestranně přihlížet k hlavním požadavkům a zvláštnostem zahraničně politické činnosti Sovětského svazu v podmínkách soužití, soutěžení a boje dvou světových soustav, rychle se rozvíjející vědeckotechnické revoluce XX. století a hlubokých třídních a politických změn v imperialistických státech a rozvojových zemích.

Za třetí musíme aktivněji a cílevědoměji, na vysoké teoretické úrovni rozvíjet nové odvětví marxisticko-leninské společenské vědy — komplexní teorii mezinárodních vztahů. Přitom musíme rozsáhle využívat konkrétních údajů a metod jak historického výzkumu, tak i ekonomiky (zejména), sociologie, vojenské vědy, práva, zeměpisu, demografie, sociální psychologie a dalších vědních oborů. Dozrála nutnost zkoumat možnosti uplatňování kvantitativních (matematických) metod rozboru ve výzkumu mezinárodních vztahů.

Jedním z klíčových a naléhavých úkolů teorie mezinárodních vztahů, úkolů, jež jsou nedílně spjaty s potřebami politiky a praxe, je zpřesnění jejího předmětu, metody a místa v systému společenských věd, zpracování základních vědeckých kategorií a pojmů, používaných při rozboru světové politiky, a zejména takové klíčové kategorie, jako je poměr sil. Je to velmi důležité pro další postup na celé frontě vědeckého bádání, zejména pro prognostiku mezinárodních vztahů, vyžadující přesné a přísně vědecké definice.

Důležitou kapitolou teoretického rozboru současných mezinárodních vztahů je studium jejich hnacích sil a různorodých faktorů, které ovlivňují jejich vývoj. Leninské učení nám nejenom skýtá skvělé příklady hluboce vědeckého rozboru těchto sil a činitelů z dřívější doby, v historické retrospektivě, ale vyzbrojuje nás také efektivní metodologií podobného výzkumu, přízpůsobeného podmínkám současné epochy, vědeckým předpovědím jak nejbližší, tak i vzdálenější budoucnosti.

Nedílnou součástí základního výzkumu je studium systému a struktury současných mezinárodních vztahů, konkrétní úlohy, kterou hrají na světovém fóru země socialistického společenství, imperialistické státy, rozvojové země, vojenskopolitické a ekonomické bloky a hlavní mezinárodní organizace.

Zvláštní pozornosti zasluhuje otázka zahraničně politické strategie imperialismu; tento problém zaujal významné místo v činnosti nedávné moskevské porady komunistických a dělnických stran. Jaký je dnes poměr mezi dostředivými a odstředivými tendencemi v imperialistickém táboře? V čem konkrétně se projevují tendence k vytvoření svazku imperialistů na ochranu kapitálu, svazku, který už dříve znamenal sílu nejenom národní, ale i mezinárodní, jak to nejednou zdůrazňovali zakladatelé marxismu-leninismu? Jakou úlohu v tom hrají mezinárodní monopoly, jaké jsou mezinárodně politické důsledky integračních procesů v ekonomice imperialismu a pronikavě vzrostlého vývozu amerického kapitálu do Evropy? Jaké specifické rysy má strategie imperialismu, uplatňovaná vůči každé z hlavních revolučních sil: socialistickým státům, mezinárodnímu dělnickému hnutí a národně osvobozenckému hnutí? Věrohodná odpověď na tyto a mnohé další obdobné otázky má prvořadý význam jak pro sovětskou zahraniční politiku, tak i pro boj všech antiimperialistických sil.

Dnešní mezinárodní vztahy jsou oblastí, kde navzájem působí mimořádně různorodé, složité se prolínající činitele, a to na různé úrovni a s různou mírou účinnosti. Vyžaduje to důkladnou znalost systému každého společenského a ekonomického zřízení, každého státu, zevrubný výzkum rychle se měnících podmínek a okolností, různých článků hospodářského, vědeckotechnického, vojenského, sociálního a politického života, zájmů a problémů jednotlivých tříd, společenských vrstev a skupin.

Posuzování těchto otázek bez určité metody, bez přísně vědecké klasifikace by mohlo v praxi vést k eklektickému „rozparcelování“ všech myslitelných činitelů, jež se vyskytují v dnešním světě. Když V. I. Lenin mluvil o změnách v kapitalistické ekonomice, upozorňoval, že „souhrn všech těchto změn v celém jejich rozvětvení by nemohlo v kapitalistickém světovém hospodářství zachytit ani 70 Marxů. To největší, co bylo provedeno, je to, že byly objeveny zákony těchto změn, ukázána v hlavních a základních rysech objektivní logika těchto změn a jejich historického vývoje“ [V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 14, str. 343]. Je proto třeba vytvořit vědeckou klasifikaci, stanovit zásady studia nejpodstatnějších a nejúčinnějších činitelů v dané sféře, zjistit hlavní zákonitosti, tendence a stupeň jejich vlivu na světové záležitosti.

Představa o mezinárodních vztazích jako ucelené složité dynamické soustavy — tato představa stále více upoutává pozornost naší vědecké veřejnosti — ve své podstatě vyplývá z marxisticko-leninských názorů. V. I. Lenin nejednou zdůrazňoval, že zijeme nejenom v jednotlivých státech, ale také v určitém systému států, že je nutné přihlížet k danému obrazu světového hospodářství ve všech jeho mezinárodních vzájemných vztazích a že právě z takovýchto pozic máme přistupovat ke zkoumání mezinárodních vztahů. Vědecké zpracování mezinárodních vztahů jako dynamicky se rozvíjejícího systému je zvláště nutné dnes.

Život od nás požaduje, abychom hlouběji, kritičtěji zhodnotili podstatu, povahu a účinnost buržoazních a reformistických teorií mezinárodních vztahů, politických doktrín a koncepcí vládnoucích kruhů kapitalistických států — USA, Velké Británie, Francie, NSR, Japonska a dalších. Není tajemstvím, že státně monopolitický kapitalismus rozšířil a zkvalitnil vědecký výzkum mezinárodních vztahů, zvýšil jejich úlohu v činnosti státního aparátu a vlád buržoazních zemí.

„Mozkové trusty“ imperialismu dnes často tvoří významnou část státního, mj. i zahraničně politického aparátu a tak či onak se podílejí na mechanismu rozhodování. Vědecké studie tak či onak ovlivňují názory oficiálních politiků imperialismu a slouží jim v každodenní práci. Výzkum buržoazních teorií mezinárodních vztahů, jejichž praktický význam vzrostl, nebyl u nás dosud prováděn systematicky. A pokud se jím někteří vědečtí pracovníci zabývají, často se omezují na popisné, povrchní práce a neodlišovali vždy vážné jevy, skutečně ovlivňující zahraničně politický kurs jednotlivých zemí, od rychle hasnoucích „hvězd“ třetího řádu, známých jen v kruhu odborníků.

Dnes nesmírně vzrostl a nadále vzrůstá význam předpovědi v mezinárodních vztazích. Marxisté-leninovci se nikdy nepodobali lidem, jejichž obzor se uzavíral pouze zájmy a požadavky dneška. Zakladatelé našeho učení nejednou zdůrazňovali, že komuniste musí umět hledět vstříc zítřku, studovat řetěz politických událostí jako celek, jejich příčinnou souvislost, jejich výsledky, jejich vývojové tendence, a to i v dohledné budoucnosti.

Je dobře známo, že právě marxismus-leninismus přinesl velkolepé příklady vědeckého předvídání v oblasti složitých společensko-ekonomických a politických procesů a historického vývoje jako celku.

Marx i Lenin zároveň přísně varovali před jakýmkoli utopickými prococtvími, která nemají nic společného s vědeckým předvídáním a prognostikou. Lenin je autorem těchto slov: „Marx se ani dost málo nepokouší vymýšlet utopie, hádat ze vzduchu to, co vědět nelze. Marx klade otázku komunismu tak, jak by přírodovědec kladl otázku vývoje nové, řekněme biologické odrůdy, víme-li, že

vznikla tak a tak a mění se v tom a v tom určitém směru“ (V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 25, str. 471).

Vědecky podložená zahraniční politika je dnes prostě nemyslitelná bez předpovědi tendencí a perspektiv vývoje mezinárodních vztahů.

Metodologie prognostiky v oblasti mezinárodních vztahů se dnes řadí mezi nejdůležitější kapitoly marxisticko-leninské teorie mezinárodních vztahů, a sama prognostika se stala jedním z naléhavých úkolů zabezpečování zahraničně politické praxe SSSR. Pomáhá straně a sovětskému státu zdokonalovat zahraničně politické řízení, usměrňovat činnost zahraničně politického mechanismu a kádrů. Zpracovávání stále přesnějších a spolehlivějších prognostických metod v oblasti mezinárodních vztahů za pomoci promyšlené vědecké soustavy používání expertíz a případně i matematických metod se podle našeho názoru musí stát jedním z aktuálních úkolů sovětských odborníků v oblasti mezinárodních vztahů.

Vědečtí pracovníci musí seriózně a všestranně zkoumat případné modely jak potenciálních mezinárodních konfliktů, tak i mezinárodní spolupráce v dnešních konkrétních podmínkách. Může to přispět k vyřešení mnoha praktických problémů zahraniční politiky.

Rostoucí úlohu v prognostice v oblasti mezinárodních vztahů mohou mít formalizované a kvantitativní (matematické) metody. Samozřejmě je nelze absolutizovat nebo neomezeně rozšiřovat sféru aplikování těchto metod ve světové politice, stejně jako nelze očekávat od samého faktu použití těchto metod nějaké zázračné výsledky. Tato oblast má nepochybně určitý rámeček, daný specifičností mezinárodních vztahů jakožto objektu výzkumu i nedostatečným rozvojem samotných matematických metod, použitelných ke zkoumání tohoto objektu.

Jedním z odpovědných teoretických i praktických úkolů je zpracování problému získávání, výběru, hodnocení a využívání mezinárodních informací. Zahraniční politika, druhé poloviny XX. století nesnese přibližné, povrchní představy o skutečnosti, ani kreslení lehkovážně uspokojujícího obrazu skutečnosti, neodpovídajícího realitě.

KSSS a sovětská vláda vytrvale usilují o to, aby jejich zahraničně politický kurs plně odpovídal reálným procesům současnosti, usilují o získání co nejúplnějších a nejhodnověrnějších informací o těchto procesech, o jejich originální interpretaci v jednotlivých problémech a oblastech, o správné a všestranné vědecké pochopení daných informací a o to, aby na tomto základě byla přijata politicky cílevědomá, vědecky zdůvodněná a pro naši zemi a mezinárodní bezpečnost optimální rozhodnutí.

Tento úkol je ovšem mimořádně obtížný, zvláště za současných podmínek. Dnes, kdy se ve světové politice denně střetáme s obrovským množstvím faktorů, které ji ovlivňují, mj. i těch, které hrají z našeho hlediska zápornou roli a pomáhají imperialistickým a antisocialistickým silám, bylo by neodpustitelné omezovat se pouze na namátkové, pro nás sice příznivé, ale přesto neúplné a nedostatečně pravdivé informace. Zahraniční politika komunistické strany a sovětské vlády je proto tak přísně vědecká, že se vždy vyznačuje smyslem pro realismus v mezinárodních vztazích, snahou vždy hledět pravdě do očí, vycházet z toho, co je, a nikoli z toho, co bychom na světovém fóru rádi viděli.

Stranický, vědecký přístup k zahraniční politice dnes předpokládá nejenom dále rozvíjet a zdokonalovat historický či politickosociologický rozbor, ale také seriózně studovat informační procesy a zpracovávat teorii a praxi zahraničně politické informace jako samostatný a velmi podstatný faktor mezinárodních vztahů.

Marxisticko-leninská vědecká metodologie vyžaduje, řídit se při hodnocení empirických skutečností v zahraniční politice tím, že skutečná znalost látky znamená obsáhnout a prostudovat všechny její stránky, všechny souvislosti a zprostředkující možnosti. Jen při komplexním zkoumání systému mezinárod-

ních vztahů bude možno přihlížet ke složitým a zprostředkovaným souvislostem jednotlivých prvků zkoumaného systému.

Pro sovětské ekonomy, historiky, filosofy a sociology, kteří pracují ve výzkumu mezinárodních vztahů, jsou zvláště aktuální Leninova slova, že je nutno „učit se, a potom dbát na to, aby vědění u nás nezůstávalo mrtvou literou nebo módní frází (a to se u nás, upřímně řečeno, stává velmi často), aby vědění opravdu pronikalo lidem do krve, aby se plně a opravdu stávalo nedílnou součástí jejich života“ (V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 33, str. 488).

KSSS vytrvale usiluje o to, aby nám věda a teorie mezinárodních vztahů ještě více vešla do krve, aby se stala významnou součástí všestranné a mimořádně odpovědné činnosti sovětského státu na mezinárodním fóru.

Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija, č. 9, 1969.